

DISTANT TƏHSİL ŞƏRAİTİNDƏ İKT-DƏN İSTİFADƏNİN BƏZİ ASPEKTLƏRİ

p.ü.f.d., dos. E.M. Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

İdman menecmenti və kommunikasiya kafedrası

elnara.aliyeva@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 05 iyul 2021

Dərc olunub: 06 sentyabr 2021

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya: Hazırda məcburi məsafədən öyrənmə şəraitində təlim proqramlarının yerinə yetirilməsi məsələsi təhsil sahəsinin ciddi probleminə çevrilmişdir. Tədris planında mövcud olan praktiki dərslərin çox olması tələbələr xüsusən də bədən tərbiyəsi və idman sahəsində təhsil alanlar üçün, böyük çətinliklər yaradır. Ədəbiyyat mənbələrinin təhlili və ümumiləşdirilməsi bu qənaətə gəlməyə əsas verir ki, təhsildə müasir texnologiyalardan istifadə etmək mütəxəssis hazırlığında lazımı səriştələrin formalaşdırılmasına müəyyən imkanlar yaradır. Dərsləri elektron mühitin şərtlərinə uyğunlaşdırmaq üçün fəaliyyətin vacib alqoritminin hazırlanması irəli sürülmüşdür. İdrak fəaliyyətini gücləndirməkdən ötrü, hazırlıq mərhələləri, monitorinq və qiymətləndirmə sistemi də nəzərə alınmaqla video layihələrin hazırlanması təklif olunur.

Açar sözlər: *informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, müasir təlim texnologiyaları, səriştələr, video layihə.*

Məqalənin məqsədi məcburi distant təhsil şəraitində bədən tərbiyəsi və idman üzrə mütəxəssis hazırlanması prosesində peşəkar təlimin müasir texnologiyalarından istifadə imkanlarını üzə çıxarmaqdır.

Distant təlim – müəllimlə tələbələrin interaktiv əlaqələrini kommunikasiya və kompüter şəbəkələri vasitəsilə operativ, müntəzəm dialoq və əks-əlaqə əsasında uzaq məsafədən həyata keçirən texnologiyadır [2, səh.311].

XIX əsrin ortalarında İsaak Pitman Britaniyada poçt məktubları vasitəsilə tələbələrə stenoqrafiya öyrədirdi. Sonrakı dövrlərdə ABŞ-da və Avropa ölkələrində bu üsuldan ge-

niş istifadə edilməyə başlandı. XX əsrin əvvəllərindən 80-ci illərə qədər bir çox ölkələrdə distant təhsil radio və televiziya vasitəsilə həyata keçirildi. XX əsrin sonlarından başlayaraq İKT-nin meydana gəlməsi nəticəsində distant təhsil müasir kompüterlər vasitəsilə həyata keçirilir. Hazırda dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində distant təlimin “Keys”, “Televiziya”, “Şəbəkə” texnologiyası növlərindən geniş istifadə edilir.

Bütün dünyada baş verən son hadisələr, o cümlədən, pandemiya, COVID-19-un intensiv yayılması ilə əlaqədar, ali təhsil müəssisələrində məsafəli texnologiyalardan istifadə etməklə tədris prosesi həyata keçirilir. Tədris planında kifayət qədər praktik dərslərin və iştehsalat təcrübəsinin olması, müxtəlif praktik fəaliyyət növlərinin mənimsənilməsi ilə bağlı müəllim və tələbələrin təhsil prosesində əhəmiyyətli çətinliklərlə qarşılaşdıqlarının şahidi oluruq. Xüsusilə də bədən tərbiyəsi və idman sahəsindəki təlimdə, tələbələrin müxtəlif fiziki fəaliyyət texnikasını təşkil edən məşqlərdə iştirakının təmin olunmamasını qeyd edə bilərik.

Ali təhsil müəssisəsində tədris prosesi tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətində zəruri olan müəyyən səriştələrin formalaşdırılmasını tələb edir. Onlardan bəziləri distant təhsil yolu ilə qismən formalaşdırıla bilər. Bu səbəbdən, müddətsiz, təmassız öyrənmə kontekstində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadə edərək peşəkar səriştənin formalaşdırılması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Son dövrlər informasiya texnologiyaları insanların həyat fəaliyyətinə daha dərinə nüfuz etmişdir. Təhsildə ən yeni texnologiyaların istifadəsinə dair tələblər gündən-günə artmağa başlamışdır. Məlumdur ki, İKT tədris prosesini canlandırır və əlavə olaraq tələbələrin motivasiyasının gücləndirilməsi ilə yanaşı yenilikçi davranışların formalaşmasına da kömək edir [3, s. 55].

Təlimdə istifadə olunan texniki vasitələrin inkişaf tarixinə nəzər salsaq görürük ki, onlar tarixən daim inkişaf etmiş və etməkdədir [1, səh 323].

Respublikamızda pedaqogika sahəsində bədən tərbiyəsi də daxil olmaqla, dərstdə təlimin texniki vasitələrinin tətbiqi ilə bağlı bir çox tədqiqatlar aparılmışdır. Hazırkı distant təhsil texnologiyaları əsasən tələbələrin nəzəri hazırlığının formalaşmasına yönəldilmişdir. Lakin praktik dərslərin təmassız şəkildə aparılması bir sıra problemlər yaradır.

Fənn nəzəri olarsa layihə fəaliyyəti, yaradıcı tapşırıqlar, özünüqiymətləndirmə tapşırıqlarından istifadə etməklə, biliklərin necə tətbiq olunacağını öyrətmək üçün rəqəmsal texnologiyalardan müəyyən dərəcədə istifadə etmək asan olar. Bununla belə, veb-seminar və ya digər rəqəmsal texnologiyaların köməyi ilə nəzəri və daha çox da praktik fənni öyrənərək lazımi təlim nəticələrini əldə etmək, bütün səriştlərin səviyyəsini formalaşdırmaq son dərəcə çətin olur [5, səh.7].

Təmassız öyrənmə şərtlərini nəzərə alaraq, peşə fəaliyyətində zəruri olan üç qrup səriştlərin (universal, ümumi peşə və peşə) formalaşdırılmasında mümkün yanaşmaları qeyd etmək istərdik.

Benjamin Bloom taksonomiyasına (1956) əsaslanaraq [6, səh.13] öyrənmə nəticələrini bilikdən öz məhsulunu yaratmaq və onu qiymətləndirməyə doğru pillə-pillə qalxmağın yolları mövcuddur. Bugünkü şəraitdə “nərdivanın” alt pillələrini – fənni bilmək və anlamaq pilləsini təmin etməyin zəruriliyi göz qabağındadır. Onlayn-təlim üsulu vasitəsilə bilikləri tətbiq, təqdim, təhlil, sintez etmək, qiymətləndirmək və bir-biri ilə müqayisə etmək böyük çətinliklər yaradır.

Biz hələ də ənənəvi olaraq tələbələrin biliklərini, başqa sözlə desək, yaddaşlarını qiymətləndiririk. Təlim prosesində tələbələrdə təcrübi fəaliyyətin formalaşdırılmasına çalışsaq da, qiymətləndirmə yalnız zəruri biliklərin müəyyənləşdirilməsinə deyil, həm də düşüncə tərzini, peşəkar fəaliyyətin effektivliyini, yeni bilikləri analiz və sintez etmək bacarığına yönəlməlidir.

Eyni zamanda, tələbələrin müxtəlif fənlər üzrə aralıq qiymətləndirmə məlumatlarına

və iş təcrübəmizə əsaslanaraq demək olar ki, bir çox tələbələrin bilik səviyyələrinin zəif inkişaf etməsi müşahidə olunur.

Müasir təlim-tərbiyə texnologiyaları dərşəqədər hazırlıq prosesində müəllimin, dərstdə isə tələbənin fəallığını tələb edir. Belə olduqda təlimin təhsilverici, tərbiyəedici və inkişafetdirici vəzifələri özünü daha qabarıq şəkildə göstərir. Bu da nəticədə tələbənin bilik səviyyəsinin artmasına səbəb olur. Təəssüflə qeyd etməliyik ki, distant təlim şəraitində dərstdə tələbə fəallığı o qədər də ürəkaçan səviyyədə deyil.

İnnovativ təlim texnologiyalarının fəal şəkildə tətbiq olunduğu distant təhsil ənənəvi təhsil ilə müqayisədə təlim prosesini fərqli bir formatda təqdim edir. Tədris materiallarının ənənəvi şəkildə ötürülməsini bütünlükdə elektron mühitdə yerləşdirmək mümkün deyil. Onlayn dərslərin aparılmasının təşkilati hissəsi çox vaxt aparır: texniki nasazlıqlar, qeyri-sabit internet, görüntü və səsdəki vaxt gecikmələri əks əlaqənin sürətinin həyata keçirilməsində çətinliklər yaradır. Bununla əlaqədar olaraq, materialı ixtisar etmək, mövzunun yalnız əsas cəhətlərini əhatə etmək, tələbələrin müstəqil işlərinə dərstdən əvvəl və sonra daha çox vaxt ayırmaq zəruriliyi ortaya çıxır. Məsafədən təhsil, internet resurslarının müstəqil istifadəsi də daxil olmaqla, sərbəst işə ayrılan vaxtın artırılması tələbini qarşıya qoyduğu üçün, yaradıcı və qeyri-standart düşüncə tələb edən tapşırıqların verilməsi ilə onu aktivləşdirmək və şəxsləndirmək məqsədəuyğundur.

Təlim prosesi zamanı təhriflər baş verə bilər. Buna görə də məlumatlar maksimum əlçatan, anlaşılın şəkildə və kifayət qədər tam təqdim edilməlidir. Belə olduqda informasiyanın xüsusiyyətlərindən (dəyəri, aktuallığı, etibarlılığı, tamlığı, əlçatanlığı) asılı olaraq, onun mənimsənilməsi asanlıqla həyata keçəcək.

Nəzərə alsaq ki, uzunmüddətli distant təlim şəraitində hərəkət aktivliyinin məcburən azalması baş verir ki, bu da yaradıcı məlumatların məzmununun zənginləşdirilməsi istiqamətində onların həcmnin azaldılması və sistemləşdirilməsi məsələsinə yenidən baxılması zəruriliyini ortaya çıxarır. Həqiqətən, böyük həcmli material və onun öyrənilməsinin yüksək intensivliyi sinir sisteminin yüklənməsi nə-

ticəsində iş qabiliyyətinin azalmasına, yaradıcı fəaliyyətə laqeyd yanaşmaya gətirib çıxarır.

Təlim prosesinin optimallaşdırılması üçün məlumatların strukturlaşdırılması, yəni böyük həcmdə məlumatları yadda saxlamağa kömək edən məntiqi zəncirlərlə əlaqəli informasiya qruplarının təşkili böyük əhəmiyyətə malikdir [3, səh.53]. İKT vasitələri ilə tədris zamanı bu, xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki sağlamlıq qənaəti baxımından bu cür texnologiyaların istifadəsində məhdudiyyətlər var. Böyük təlim yükü insanın psixofizioloji vəziyyətinə mənfi təsir göstərdiyindən, öyrənmək üçün uyğun olmayan idrak fəaliyyətlərindən imtina etmək lazımdır [3, səh.54-55].

Kompüterdən informasiyanın qəbul edilməsində İnterfeysin rolu əhəmiyyət kəsb edir. Veb səhifənin dizaynı həm işi asanlaşdırır, həm də çətinləşdirə bilər. Buna görə də təhsil məkanlarına çıxış vacibdir. Xüsusilə də son zamanlar bir çox resurslar istifadəçilər üçün pulsuz olaraq əlçatan olmuşdur [7].

Ali məktəb tələbələrinin gələcək peşə fəaliyyətinə hazırlıq prosesi təbii olaraq təcrübə yönümlü olmalıdır. Eyni zamanda, işəgötürənin mövcud tələblərini qabaqlayan bir mütəxəssis hazırlamaq vacibdir. Cəmiyyətin və işəgötürənin cari və gələcək tələblərindən biri əsas etibarıyla, pedaqoji prosesdə İKT-dən istifadə etmək bacarığıdır. Onsuz da ənənəvi tədris metodları ilə işləməyə alışan bir çox müəllimlər günümüzün zəruriliyinin öhdəsindən gələ bilmədiklərinə görə təhsil sistemindən kənardə qalırlar. Bu mənada distant təlim qabaqcıl təhsil üçün güclü bir stimuldur, rəqəmsal savadlılıq problemlərini aktiv şəkildə həll etmək və gələcəkdə ixtisas yönümlü işə hazırlaşmaq üçün bir fürsətdir.

Fiziki tərbiyə və idman sahəsində təhsil alan tələbəyə - gələcək mütəxəssisə hərəkət fəaliyyət texnikasında şagirdlərin taktiki səhvlərini görməyi və məşq metodikasında öz səhvlərini təyin etməyi öyrətmək vacibdir. Əlbəttə, ev şəraitində idman növləri üzrə praktik dərsləri tam şəkildə təşkil etmək mümkün deyil, lakin əksər idman növlərinin elementləri ilə video dərslər hazırlamaq daha realdır. Bu şəkildə bakalavr proqramına uyğun olaraq, praktik məşğələlərin tədrisi iş planının böyük hissəsini əhatə etmiş olur [4].

Video-dərsi hazırlamaq üçün aşağıdakı göstərişlər vacibdir:

- ✓ dərslərin strategiyasını əvvəlcədən düşünmək;
- ✓ dərslərin məqsəd və vəzifələrini, forma və məzmununu müəyyənləşdirmək;
- ✓ dərslərin planını hazırlamaq;
- ✓ dərslərin hər bir hissəsinin tapşırıqlarını müəyyənləşdirmək, onları elmi əsaslandırılmış ardıcılıqla və iş qabiliyyətinin dinamikası nəzərə alınmaqla təşkil etmək;
- ✓ ev resurslarının məhdudluğuna diqqət yetirmək, maddi təchizatı nəzərə almaq;
- ✓ seçim zamanı hər bir tapşırığın məqsədini təyin etmək;
- ✓ dərslərə daxil olan tapşırıqların texnikasına yiyələnmək;
- ✓ dərslərin tapşırıqlarından və iştirak edənlərin şərtlərindən asılı olaraq miqdarı təyin etmək;
- ✓ zəruri terminləri öyrənmək;
- ✓ müasir metodik göstərişlər üçün məşğul olanların standart səhvlərini öyrənmək;
- ✓ düzgün nitqi inkişaf etdirmək;
- ✓ dərslərin emosional fonunu, materialın maraqlı təqdimatını hazırlamaq;
- ✓ uyğun musiqi müşayiətini seçmək;
- ✓ video qeyd və montaj texnologiyasına yiyələnmək;
- ✓ dərslərin məqsədi, tapşırıqlar, lazımi avadanlıq, forma ilə əlaqəli tanışlıq və rəqəmsal qabaqcıl hazırlamaq və məşğul olanlara göndərmək;
- ✓ elektron məlumat mühitinə video-çarxları yükləmək.

Dərslərin hazırlanması üçün sadalanan bu bölmələr bir-biri ilə sıx əlaqəli olmaqla yanaşı, eyni zamanda xüsusi əmək tələb edir.

Bu cür dərslərin hazırlanması və keçirilməsi bədən tərbiyəsi müəllimi və məşqçinin peşə fəaliyyətinin bir çox aspektlərini öyrənməyə, fənlərarası əlaqələr qurmağa məcbur edən bir stimuldur. Video dərsləri keçirmək üçün yaradıcı yanaşma, özünü təşkil, bu fəaliyyətlə bağlı məsələləri öyrənməkdə əzmkarlıq tələb etməklə yanaşı, fənnə olan marağı artıran motivasiyadır.

Nəticə: Beləliklə, ədəbiyyat mənbələrinin təhlili və ümumiləşdirilməsi distant təhsil

şəraitində pedaqoji təhsil istiqamətində bədən tərbiyəsi və idman üzrə mütəxəssislərin hazırlanmasında müasir texnologiyalardan istifadənin mümkünlüyünü müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Dərsləri elektron mühitin şərtlərinə uyğunlaşdırarkən aşağıdakı hərəkət alqoritmindən istifadə etmək məqsədəuyğundur:

- ✓ uyğun vizual diapazonda dərslərin lüğətini hazırlamaq;
- ✓ dərslər materialını qruplara, bloklara görə ayıraraq, zəncirvari bağlılıq yaratmaq;
- ✓ lazımsız məlumatları təcrid etmək;
- ✓ dərslərin formatını seçmək (problemlə müəzakirə, blits oyunu, sinxron və ya asinxron təlim və s.);
- ✓ materialı mümkün qədər yaradıcı tapşırıqlarla zənginləşdirmək;
- ✓ veb-dizaynının müasir tələblərinə cavab verən elektron mühitdə hazır dərslər materialını təkmilləşdirmək;
- ✓ növbəti dərslə və ev tapşırığına müstəqil hazırlaşmaq üçün tələbələrə yeni tapşırıqlar vermək;
- ✓ qiymətləndirmə sistemini ətraflı fikirləşmək (və ya tələbələrdə stimullaşdırıcı qiymətləndirmə sistemi tətbiq etmək).

Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində çalışan mütəxəssisin bilik səviyyəsini inkişaf etdirmək və idrak fəaliyyətini aktivləşdirmək üçün praktik dərslərdə təklif olunan mərhələləri, nəzarət və qiymətləndirmə sistemini nəzərə alaraq, əyani təhsili əvəz edən video layihələrdən (televiziya fitness proqramı formatında dərslər və qısa videolar kimi) istifadə etmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. **Mehrabov A. və b.** *Pedaqoji texnologiyalar*. Bakı, 2006, 372 s.
2. **Rüstəmov F, Dadaşov T.** *Ali məktəb pedaqogikası*. Bakı, 2007, 567 s.
3. **Байгужин П.А., Шибкова Д.З., Айзман Р.И.** *Факторы, влияющие на психофизиологические процессы восприятия информации в условиях информатизации образовательной среды*. Science for Education Today. 2019. № 5. С. 48–70. DOI: <http://dx.doi.org/10.15293/26586762.1905.04>
4. **Рева А.В.** *Особенности подготовки специалистов по физической культуре в условиях информатизации образования*. Вестник Волжского ун-та им. В. Н. Татищева. 2011. № 18. С. 152–162. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobnosti-podgotovki-spetsialistov-po-fizicheskoy-kulture-v-usloviyah-informatizatsii-obrazovaniya/viewer>.
5. **Koeslag-Kreunen M.G.M., Van der Klink M.R., Van den Bossche P., Gijssels W.H.** *Leadership for team learning: the case of university teacher teams*. Higher Education. 2018. vol. 75, is. 2. P. 191–207. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10734-017-0126-0>.
6. **Bloom B.S., Engelhart M.D., Furst E.J., Hill W.H., Krathwohl D.R.** *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Company, 1956. 207 p. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-1-4419-1428-6_6027.
7. **Chen M.** *Improving website structure through reducing information overload*. Decision Support Systems. 2018. Vol. 110. P. 84–94. DOI: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167923618300575?via%3Dihub>.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИКТ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

доц. Э.М. Алиева

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
Кафедра Спортивного менеджмента и коммуникаций
elnara.aliyeva@sport.edu.az

Аннотация: В настоящее время реализация программ обучения в условиях дистанционного обучения стала серьезной проблемой в сфере образования. Большое количество практических занятий, доступных в учебной программе, создает проблемы для студентов, особенно для тех, кто изучает физическое воспитание и спорт. Анализ и обобщение литературных источников позволяет сделать вывод, что использование современных технологий в образовании создает определенные возможности для формирования необходимых навыков

при подготовке специалистов. Был разработан важный алгоритм адаптации уроков к условиям электронной среды. Для усиления познавательной активности предлагается разрабатывать видеопроекты с учетом подготовительных этапов, системы мониторинга и оценки.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, современные образовательные технологии, компетенции, видеопроект.*

SOME ASPECTS OF THE USE OF ICT IN DISTANCE LEARNING

ass. prof. E.M. Aliyeva

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
Department of Sports management and communication
elnara.aliyeva@sport.edu.az

Annotation: Currently, the implementation of training programs in the context of distance learning has become a serious problem in the field of education. The large number of hands-on activities available in the curriculum creates challenges for students, especially those studying physical education and sports. Analysis and generalization of literary sources allows us to conclude that the use of modern technologies in education creates certain opportunities for the formation of the necessary

skills in training specialists. An important algorithm was developed for adapting lessons to the conditions of the electronic environment. To enhance cognitive activity, it is proposed to develop video projects taking into account the preparatory stages, monitoring and evaluation systems.

Keywords: *information and communication technologies, modern educational technologies, competencies, video project.*